

Κρίση ευρωζώνης, δημόσιο χρέος και εναλλακτική στρατηγική της Αριστεράς

Η κρίση ελλειμμάτων και δημόσιου χρέους που έχει ενσκήψει τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα και σε όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές χώρες, δεν είναι απλά εκδηλώσεις μιας επιπλέον οικονομικής κρίσης του σύγχρονου καπιταλισμού, αλλά κρίσιμα φαινόμενα που στο βάθος τους βρίσκονται τα συσσωρευμένα αδιέξοδα και αντιφάσεις ενός τρόπου ανάπτυξης, κατανομής του πλούτου και επιθετικής στάσης στο περιβάλλον, που τείνει να εξαντλήσει τα ιστορικά του όρια. Οι πολιτικές που εκπέμπονται στο όνομα της αντιμετώπισης των ελλειμμάτων και του δημόσιου χρέους επιτείνουν τα αναπτυξιακά και κοινωνικά αδιέξοδα και ωθούν τον τροχό της ιστορίας στο παρελθόν. Κατά συνέπεια, η θεώρηση της κρίσης εκτός από την οικονομική βάση αφορά άμεσα και το πολιτικό εποικοδόμημα σαν μια συνολική κρίση κυριαρχίας του κεφαλαίου στη νεοφιλελεύθερη εκδοχή του.

1. Καπιταλιστική κρίση και κρίση υπερχρέωσης

Η νέα διεθνής κρίση αποτελεί στην ουσία κρίση υπερσυσσώρευσης και ειδικότερα υπερσυσσώρευσης «πλασματικού κεφαλαίου» με τη μορφή της υπερπαραγωγής και της υπερδιόγκωσης της «αξίας» χρεογράφων και άυλων τίτλων.¹ Μια εικόνα της συγκεκριμένης υπερ-συσσώρευσης, δίνει η σύγκριση μεταξύ ΑΕΠ και συνολικής αξίας χρηματοπιστωτικών «προϊόντων» που κυκλοφορούν στην παγκόσμια οικονομία. Σύμφωνα με στοιχεία της «Τράπεζας Διεθνών Διακανονισμών»,² ενώ το παγκόσμιο ΑΕΠ ανερχόταν το 2010 σε 62 τρις δολάρια, η συνολική «αξία» των παντός είδους χρηματοπιστωτικών «παραγώγων» ανήλθε σε 1.020 τρις δολάρια, από τα οποία 437

Ο Γιάννης Τόλιος είναι Διδάκτωρ Οικονομικών Επιστημών, απόφοιτος του Πανεπιστημίου Πειραιά, με μεταπτυχιακές σπουδές στο Πανεπιστήμιο Λονδίνου και το Πανεπιστήμιο Λομονόσοφ. Έχει συγγράψει σειρά άρθρων και βιβλίων πάνω σε επίκαιρα οικονομικά και κοινωνικά θέματα. Το τελευταίο του βιβλίο Κρίση, «απεχθές» χρέος και αθέτηση πληρωμών κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Τόπος.

τρεις διακινήθηκαν στα οργανωμένα χρηματιστήρια και τα 583 τρεις στις εκτός χρηματιστηρίου αγορές με έντονο κερδοσκοπικό χαρακτήρα.

Στις σημερινές συνθήκες, μεγάλο μέρος του «πλασματικού κεφαλαίου» αναζητά εναγωνίως νέες πηγές κερδοφορίας προσπαθώντας να υπερβεί τις συνέπειες της κερδοσκοπικής «φούσκας» με «έξωθεν στήριξη» από τα κράτη και με πολιτικές βίαιης ανακατανομής εισοδήματος και πλούτου, σε βάρος των λαϊκών στρωμάτων και κυρίως της μισθωτής εργασίας. Αυτό εξηγεί και τις αντιλαϊκές «πολιτικές εξόδου» των κυρίαρχων ελίτ των καπιταλιστικών χωρών (μείγμα κείνσιανών και νεοφιλελεύθερων συνταγών), για τη στήριξη των τραπεζιών και την τόνωση της κερδοφορίας του χρηματιστικού κεφαλαίου. Ωστόσο, η συγκεκριμένη πολιτική γεννάει δημόσια ελλείμματα και χρέη, τροφοδοτεί χρόνια λιτότητα, ύφεση, ανεργία, φτώχεια και κοινωνική περιθωριοποίηση. Αυτή είναι και η μεγαλύτερη απόδειξη της αποτυχίας του νεοφιλελευθερισμού, τόσο στη «δημιουργία» της κρίσης όσο και στην «έξοδο» από αυτήν.

Βασικότερες αιτίες των ελλειμμάτων και της υπερχρέωσης όλων σχεδόν των αναπτυγμένων χωρών αποτελούν οι πολιτικές απορρύθμισης των αγορών, η ανεξέλεγκτη πιστωτική επέκταση, οι διαδικασίες «τιτλοποίησης» και κερδοσκοπικής αξιοποίησης στοιχείων του ενεργητικού και παθητικού των τραπεζών, καθώς και τα τεράστια «πακέτα» στήριξής τους μετά την κρίση. Σύμφωνα και πάλι με στοιχεία της «Τράπεζας Διεθνών Διακανονισμών», το 2010 το χρέος της «γενικής κυβέρνησης» στις ΗΠΑ αντιστοιχούσε σε 92% του ΑΕΠ έναντι 62% το 2007, στην Ιαπωνία σε 197% έναντι 167%, στη Γερμανία σε 82% έναντι 65%, στην Αγγλία σε 83% έναντι 47%, στη Γαλλία σε 92% έναντι 70%, στην Ιταλία σε 127% έναντι 112%, στην Ισπανία σε 68% έναντι 42%, στην Ολλανδία σε 77% έναντι 52%, στην Ελλάδα σε 123% έναντι 104%, στην Πορτογαλία σε 91% έναντι 71%, στην Αυστρία σε 78% έναντι 62%, στις χώρες της Ασίας σε 40% έναντι 37%, στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης σε 28% έναντι 23%, και στις χώρες της Λατινικής Αμερικής σε 37% έναντι 41%. Πιο ανησυχητική είναι η τάση αύξησης του χρέους και των αντίστοιχων δαπανών εξυπηρέτησής του, μια κατάσταση που προβλέπεται να επιδεινωθεί την προσεχή δεκαετία αν δεν υπάρξουν μέτρα ανάσχεσής του.³ Στην ΕΕ την τελευταία δεκαετία ο μέσος ρυθμός αύξησης του χρέους ήταν τριπλάσιος από τον μέσο ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ, γεγονός που οδήγησε στην αύξηση του ποσοστού του στο ΑΕΠ.

Με βάση τα σημερινά δεδομένα, η τάση αύξησης του δημόσιου χρέους θα συνεχιστεί ξεπερνώντας το 2020 στην Ιαπωνία το 300% του ΑΕΠ, στην Αγγλία το 200%, στο Βέλγιο, τη Γαλλία, την Ιρλανδία, την Ελλάδα, την Ιταλία και τις ΗΠΑ το 150%, ενώ οι δαπάνες για τόκους από 5% κατά μέσο όρο του ΑΕΠ το 2010 θα ανέλθουν σε 10% του ΑΕΠ το 2020. Για να επιστρέψει το χρέος και οι δαπάνες εξυπηρέτησης (σε ποσοστό του ΑΕΠ) στα επίπεδα του 2007, θα πρέπει να υπάρξουν ετήσια πρωτογενή πλεονάσματα στους κρατικούς προϋπολογισμούς σε ορίζοντα πενταετίας (2015)

από 5-10%, σε ορίζοντα δεκαετίας (2020) από 3-6% και σε ορίζοντα εικοσαετίας (2030) από 2-4% του ΑΕΠ. Ωστόσο, όλα τα σενάρια έχουν μεγάλες δυσκολίες να υλοποιηθούν.

2. Η κρίση στην ευρωζώνη και το ευρώ

Η νέα οικονομική κρίση συγκλόνισε συθέμελα το οικοδόμημα της «Οικονομικής και Νομισματικής Ενοποίησης» (ONE), που από τις αρχές του 2000 είχε δημιουργήσει την «ευρωζώνη» και το ευρώ. Τα συσσωρευμένα προβλήματα λειτουργίας της, που επί μια δεκαετία συγκαλύπτονταν, με το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης βγήκαν ορμητικά στο προσκήνιο, ιδιαίτερα με το πέρασμα της κρίσης στην «πραγματική» οικονομία. Το οικοδόμημα της ONE αποδείχτηκε σαθρό. Πρόκειται για μια νόθα οικονομική ένωση, χωρίς ενιαία μακρο-οικονομική και αναπτυξιακή πολιτική, που εξυπηρετεί τις ισχυρές οικονομίες της ευρωζώνης και ιδιαίτερα τη Γερμανία. Στα δέκα χρόνια της ONE, αντί για «οικονομική σύγκλιση και κοινωνική συνοχή» είχαμε διεύρυνση περιφερειακών και κοινωνικών ανισοτήτων, ιδιαίτερα τα χρόνια μετά το ξέσπασμα της κρίσης. Ο νόμος της «ανισόμετρης οικονομικής και πολιτικής ανάπτυξης του καπιταλισμού»⁴ για μια ακόμα φορά βγήκε «νικητής» στον «ενιαίο οικονομικό χώρο» της ΕΕ και ιδιαίτερα της ευρωζώνης. Το χάσμα «κέντρου» και «περιφέρειας» στη δεκαετία του ευρώ (2000-2010) συνολικά διευρύνθηκε. Τα χρόνια προβλήματα του ισοζυγίου πληρωμών επιδεινώθηκαν, οι ανάγκες δημόσιου και ιδιωτικού δανεισμού αυξήθηκαν. Από την άλλη, η ανεξέλεγκτη πιστωτική επέκταση των τραπεζών με τα χαμηλά επιτόκια ενθάρρυναν την υπερχρέωση (κράτους, επιχειρήσεων και νοικοκυριών). Η Ελλάδα, η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ιρλανδία και άλλα κράτη αύξησαν τα χρέη τους.

Πού συμπυκνώνεται ειδικότερα το πρόβλημα της ευρωζώνης; Το μόνιμο κλείδωμα της ισοτιμίας νομισμάτων χωρών με διαφορετικό επίπεδο ανάπτυξης και ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, χωρίς ενιαία οικονομική πολιτική, γίνεται βασική αιτία μόνιμων και έντονων ανισορροπιών στην ευρωζώνη. Εδώ εντοπίζεται ένα από τα κύρια προβλήματα της ONE και του ευρώ. Οι νεοφιλελεύθεροι «πυλώνες» στήριξης του ευρώ, όπως επιβεβαιώθηκαν στην τελευταία Σύνοδο Κορυφής των αρχηγών των κρατών-μελών (24-25 Μάρτη 2011) δεν λύνουν το πρόβλημα αλλά το αναπαράγουν. Ειδικότερα, η «Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα» (ΕΚΤ) εξακολουθεί να δίνει χαμηλότοκο δανεισμό στις εμπορικές τράπεζες, οι οποίες δανείζουν με ακριβά επιτόκια τα κράτη-μέλη. Το «Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας» (ESFS), το οποίο από το 2013 θα μετατραπεί σε μόνιμο «Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας» (EMS), έχει περιορισμένα κονδύλια και δεν εξασφαλίζει ουσιαστική στήριξη των αδύναμων χωρών, ενώ η παροχή στήριξης συνοδεύεται με πολύ επαχθείς

όρους. Για τη δανειοδότηση μιας χώρας από τον μόνιμο «μηχανισμό» (EMS) θα εξετάζεται η βιωσιμότητα των δημοσίων οικονομικών της από την «τρόικα» (Επιτροπή, ΕΚΤ και ΔΝΤ), ενώ η οριστική απόφαση θα λαμβάνεται με ομοφωνία από την ευρωζώνη (μια απαίτηση της Γερμανίας για να έχει τον τελευταίο λόγο). Εάν εκτιμηθεί ότι το χρέος είναι βιώσιμο τότε η εν λόγω χώρα θα έρχεται σε επαφή με τους ιδιώτες κατόχους ομολόγων και θα τους ζητήσει να δεσμευθούν ότι θα κρατήσουν τους τίτλους τους. Σε περίπτωση που η «τρόικα» κρίνει ότι το χρέος δεν είναι βιώσιμο, τότε η χώρα πρέπει να έλθει σε επαφή με τους ιδιώτες ομολογιούχους και να ζητήσει ενεργό εμπλοκή τους για αναδιάρθρωσή του (επιμήκυνση και άλλες διευκολύνσεις). Η αναδιάρθρωση χρέους με «κούρεμα» θα είναι η έσχατη λύση. Οι όποιες συμφωνίες επιτευχθούν θα πρέπει να έχουν την έγκριση της «τρόικας», ενώ το κράτος-μέλος θα δεσμεύεται για την εφαρμογή αυστηρών μέτρων στα πλαίσια «Μνημονίου».

Η αυστηροποίηση του «Συμφώνου Σταθερότητας» επιδεινώνει τη θέση των περιφερειακών χωρών με αποτέλεσμα τη διαχρονική λιτότητα, τον οικονομικό μαρασμό, την καχεξία, την υψηλή ανεργία, το άπλωμα της φτώχειας και την κοινωνική περιθωριοποίηση. Η αναθεώρηση του Συμφώνου Σταθερότητας επιβάλλει σκληρή δημοσιονομική πειθαρχία και αυστηρές κυρώσεις στις «ανυπάκουες» χώρες. Σε περίπτωση που ένα κράτος-μέλος παρουσιάζει υπερβολικό έλλειμμα άνω του 3% του ΑΕΠ θα υποχρεούται να καταθέσει 0,2% του ΑΕΠ σε ειδικό έντοκο λογαριασμό. Αν δεν υπάρξει βελτίωση, το ποσό θα γίνεται άτοκο και στη συνέχεια θα παρακρατείται. Η όλη διαδικασία θα κινείται αυτόματα και για την αποτροπή της θα χρειάζεται ειδική πλειοψηφία της ευρωζώνης. Επίσης, σε περίπτωση που ένα κράτος-μέλος εμφανίζει δημόσιο χρέος άνω του 60% του ΑΕΠ επί μια τριετία, θα υποχρεούται να καταθέσει σε ειδικό ταμείο το 0,2% του ΑΕΠ, στην αρχή έντοκο, σε συνέχεια άτοκο και αν δεν υπάρξει βελτίωση θα παρακρατείται. Οι χώρες με ήδη υψηλό χρέος οφείλουν να μειώνουν το υπερβάλλον ποσοστό από το 60% του ΑΕΠ κατά 1/20 (5% του ΑΕΠ) τον χρόνο. Για την Ελλάδα αυτό σημαίνει 15 δις. € ετησίως!

Τέλος, ο νέος πυλώνας, το λεγόμενο «Σύμφωνο για το Ευρώ», εντείνει την υπερεκμετάλλευση και ανισοκατανομή εισοδήματος σε βάρος των δυνάμεων της εργασίας και «κινεζοποιεί» το επίπεδο μισθών και κοινωνικών παροχών. Τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης κάθε χρόνο θα αποφασίζουν σε ανώτατο επίπεδο τις δράσεις που θα πρέπει να επιτευχθούν στη διάρκεια των δώδεκα μηνών. Τα πεδία συντονισμού αφορούν τα εξής: Πρώτον, η εξέλιξη των μισθών «θα αξιολογείται με βάση την παραγωγικότητα και των αναγκών προσαρμογής της ανταγωνιστικότητας», δηλαδή με βάση το κόστος εργασίας «στις χώρες της ζώνης του ευρώ και τους κυριότερους συγκρίσιμους εμπορικούς εταίρους», και άρα με βάση τους μισθούς των αναδυόμενων οικονομιών (Κίνας, Ινδίας, κ.ά.). Δεύτερον, τα όρια συνταξιοδότησης θα καθορίζονται «από το προσδόκιμο όριο ζωής», άρα με παράταση των ορίων

συνταξιοδότησης πάνω από 67 χρόνια. Τρίτον, η αγορά εργασίας πρέπει να γίνει για το κεφάλαιο «πιο ελκυστική και να προωθεί την ευελιξία και την ασφάλεια» (flexsecurity). Δηλαδή, θα είναι εργασία χωρίς δικαιώματα, με ακραίες μορφές ελαστικοποίησης συνοδευόμενη από μείωση εργοδοτικών εισφορών, επιβολή νέων έμμεσων φόρων κ.ά. Τέταρτον, ισχυρή νομοθετική δέσμευση για την επιβολή αυστηρής δημοσιονομικής πειθαρχίας σε επίπεδο Συντάγματος ή με νόμο-πλαίσιο, ώστε να «μπει φρένο στην αύξηση του χρέους». Πρόκειται για θεσμική κατοχύρωση της διαχρονικής λιτότητας που θα συνοδεύεται από κυρώσεις στα «απείθαρχα» κράτη-μέλη. Πέμπτον, προώθηση «μιας κοινής ενοποιημένης βάσης φορολογίας των επιχειρήσεων», με εναρμόνιση προς τα κάτω των φορολογικών συντελεστών, στα πλαίσια της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας των μεγάλων ευρωπαϊκών επιχειρήσεων και πολυεθνικών εταιρειών.

Στην ουσία, οι συγκεκριμένοι «πυλώνες» στήριξης του ευρώ οδηγούν σε μια χειρότερη εκδοχή της ONE και τελικά σε έναν αντεργατικό «τυφώνα» που αποπνέει κοινωνικό και πολιτικό «ολοκληρωτισμό». Αν αυτό είναι το νέο όραμα της Ενωμένης Ευρώπης που προσφέρουν οι κυρίαρχες ελίτ των Βρυξελλών στους ευρωπαϊκούς λαούς, τότε είναι βέβαιο ότι η μεγάλη πλειοψηφία των εργαζόμενων δεν είναι διατεθειμένοι να το δεχτούν. Στην πραγματικότητα, η ιδέα της «ευρωπαϊκής ενοποίησης» με τις συγκεκριμένες πολιτικές πλήττεται βάνανυσα και γίνεται άκρως απόμακρο αν όχι αδύνατο το όραμα της «Ενωμένης Ευρώπης».

3. Η κρίση χρέους στην Ελλάδα και οι πολιτικές αντιμετώπισής του

Η Ελλάδα έχει ένα χρέος που συνεχώς βαίνει αυξανόμενο, τουλάχιστον ως το 2014 (από 343 δις € ή 148% του ΑΕΠ το 2010, σε 380 δις ή 170% του ΑΕΠ το 2014, χωρίς να υπολογίζουμε το δάνειο των 110 δις. € της «τρώικας» ΕΕ-ΑΝΤ-ΕΚΤ). Το πιο σημαντικό, ωστόσο, δεν είναι το ύψος του χρέους, αλλά οι δαπάνες εξυπηρέτησής του. Τα τοκοχρεολύσια από 79 δις. το 2009 (33% του ΑΕΠ) εκτιμάται ότι θα φθάσουν τα 90 δις. το 2014 (40% του ΑΕΠ). Είναι προφανές ότι ένα τέτοιο χρέος δεν μπορεί να αποπληρωθεί.

Το φάσμα της επίσημης χρεοκοπίας αντί να απομακρύνεται έρχεται όλο και πιο κοντά. Στο διάστημα 2011-2015 υπάρχουν πιεστικές ανάγκες εξόφλησης μεγάλου ύψους τοκοχρεολυσίων. Ειδικότερα, το 2012 η Ελλάδα δεν μπορεί να καλύψει τοκοχρεολύσια ύψους 30 δις. €. Από την άλλη, το λεγόμενο «μεσοπρόθεσμο στρατηγικό δημοσιονομικό πλαίσιο» της περιόδου 2012-2015 προβλέπει σκληρά αντιαικά μέτρα, τα οποία θα οδηγήσουν σε παραπέρα συρρίκνωση της αγοραστικής δύναμης των εργαζόμενων και περικοπή αναπτυξιακών δαπανών, κάνοντας εξωπραγματικές τις προβλέψεις για αύξηση του ΑΕΠ και αναπαράγοντας έτσι τον κύκλο

υπανάπτυξης, λιτότητας, υψηλής ανεργίας, αύξησης ελλειμμάτων και χρέους. Εκτός από την «εσπευσμένη» εκποίηση δημόσιας περιουσίας με χαμηλό τίμημα για την εξεύρεση των 50 δισ. €, προβλέπονται μεγάλες περικοπές μισθολογικών, κοινωνικών και αναπτυξιακών δαπανών ύψους 24-26 δισ. €.

Τα παραπάνω εξηγούν την πύκνωση των διαφόρων δημοσιευμάτων και αναλύσεων, καθώς και «σεναρίων» ρύθμισης του χρέους (αναδιάρθρωσης, επαναδιαπραγμάτευσης, αναχρηματοδότησης, ανάταξης).⁵ Ωστόσο, η «κόκκινη γραμμή» μεταξύ τους βρίσκεται στο βασικό ερώτημα: ρύθμιση με όρους πιστωτών ή με όρους οφειλετών, με όρους κεφαλαίου ή με όρους κοινωνίας; Το είδος της απάντησης σηματοδοτεί τα διαφορετικά σενάρια και τις διαφορετικές πολιτικές. Την πολιτική της «ελεγχόμενης πτώχευσης» και την πολιτική της άρνησης πληρωμής του μεγαλύτερου μέρους του χρέους και αναδιαπραγμάτευσης του υπόλοιπου.

Το σενάριο της «ελεγχόμενης πτώχευσης» είναι αυτό που επιβάλλεται από τους κυρίαρχους κύκλους της ΕΕ, του ΔΝΤ και της Ελλάδας, και συνεπάγεται μακροχρόνια προγράμματα λιτότητας, αλληπάλληλα «Μνημόνια», ρευστοποίηση δημόσιας περιουσίας. Στόχος είναι η διασφάλιση των δανείων των πιστωτών. Αυτό το σενάριο για τον ελληνικό λαό, και ιδιαίτερα για τους μισθωτούς, τους συνταξιούχους και τη νέα γενιά, σημαίνει από οικονομική και κοινωνική άποψη ...καμένη γη. Οι εργαζόμενοι και συνολικά ο ελληνικός λαός μπαίνουν τουλάχιστον για μια εικοσαετία σε ένα «τούνελ» οικονομικής και κοινωνικής εξαθλίωσης. Η πολιτική της «ελεγχόμενης πτώχευσης» σημαίνει συντεταγμένη πτώχευση-δήμευση των εργαζόμενων και της δημόσιας περιουσίας. Πρόκειται για το χειρότερο σενάριο «επίλυσης» του χρέους! Όμως, οι εργαζόμενοι δεν έχουν καμιά ουσιαστικά ευθύνη για τη δημιουργία του, ενώ οι πραγματικοί υπεύθυνοι διατηρούν την ασυδοσία τους και τις δυνατότητες προσαύξησης του πλούτου τους.

Ωστόσο, δεν πρόκειται μόνο γι' αυτό. Τα μέτρα συνοδεύονται από «τυραννικές» δεσμεύσεις κατάργησης θεμελιωδών πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, ουσιαστικής συρρίκνωσης της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, σχεδόν πλήρους εξαφάνισης της εθνικής κυριαρχίας, υποταγής της χώρας και του λαού στη στυγνή δικτατορία των αγορών και του χρηματιστικού κεφαλαίου. Είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτική η δήλωση του Γ. Παπανδρέου που δείχνει το πώς αντιλαμβάνεται τη δημοκρατία: «Η επικύρωση του πακέτου (σ.σ.: της Συνόδου Κορυφής των αρχηγών της ΕΕ) από τα εθνικά Κοινοβούλια είναι μια δημοκρατική υποχρέωση και δεν επηρεάζει την οριστικοποίηση των αποφάσεων».⁶ Δηλαδή ακόμα κι αν τα Κοινοβούλια δεν επικυρώσουν το πακέτο, αυτό πάλι θα ισχύει; Κυνισμός και υποκρισία σε όλο τους το μεγαλείο.

Υπάρχει όμως και το σενάριο της «αθέτησης πληρωμών» του χρέους και πρώτα απ' όλα της άρνησης πληρωμής του «απεχθούς» χρέους (odious debt).⁷ Ειδικότερα, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο μια χώρα μπορεί να επικαλεστεί την «κατάσταση ανά-

γκης» (state of necessity) και να αρνηθεί την πληρωμή του χρέους, ζητώντας την επαναδιαπραγμάτευσή του, με στόχο τη διαγραφή του μεγαλύτερου μέρους και αποπληρωμής του υπόλοιπου με καλύτερους όρους. Ένα τέτοιο πρόσφατο παράδειγμα έχουμε από την Αργεντινή. Σχετικά με την «κατάσταση ανάγκης» θυμίζουμε τη θέση της «Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου» του ΟΗΕ που αναφέρει ότι: «Ένα κράτος δεν μπορεί να κλείσει τα σχολεία, τα πανεπιστήμια και τα δικαστήρια, να διαλύσει την αστυνομία, να παραμελήσει τις δημόσιες υπηρεσίες και να εκθέσει τον λαό του σε συνθήκες χάους και αναρχίας, μόνο και μόνο για να ικανοποιήσει τους δανειστές του, αλλοδαπούς ή ημεδαπούς».⁸

Όσον αφορά την άρνηση πληρωμής του «απεχθούς» χρέους, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, μια χώρα έχει το δικαίωμα να αρνηθεί την πληρωμή εκείνου του χρέους που «δεν ήταν σε όφελος του λαού, δεν υπήρξε συναίνεσή του, γεγονός που γνώριζαν οι πιστωτές». Ένα τέτοιο παράδειγμα έχουμε από τον Ισημερινό. Εδώ μεγάλη σημασία αποκτά η ιδέα του ουσιαστικού και σε βάθος ελέγχου του δημόσιου χρέους μέσα από τη δημιουργία ειδικής «Επιτροπής Λογιστικού Ελέγχου» (ΕΛΕ) για τον ακριβή προσδιορισμό του. Η πρόσφατη συγκρότηση «Επιτροπής Πρωτοβουλίας» για τη δημιουργία ΕΛΕ και η διοργάνωση διεθνούς συνεδρίου στην Αθήνα αποτελεί το πρώτο βήμα για ουσιαστικό έλεγχο του ελληνικού δημόσιου χρέους.

Η άρνηση πληρωμής του χρέους φέρνει στο προσκήνιο το ζήτημα της συμμετοχής μιας χώρας στην «ευρωζώνη». Εδώ προβάλλει ένα δίλημμα που με ιδιαίτερο τρόπο βιώνει η ελληνική κοινωνία. Παραμονή στο ευρώ «πάση θυσία» ή επανεξέταση των προϋποθέσεων συμμετοχής στην ευρωζώνη; Η εμμονή στη λογική της «πάση θυσίας» συμμετοχής είναι μια ηττοπαθής επιλογή, στατική και ταυτόχρονα ανεδαφική, διότι εγκλωβίζει την ελληνική οικονομία και κοινωνία, όπως και κάθε ευρωπαϊκό λαό, ιδιαίτερα των περιφερειακών χωρών, σε επιλογές των κυρίαρχων ελίτ της ευρωζώνης χωρίς καμιά ελπιδοφόρα προοπτική.

Από την άλλη, η επιλογή αποδέσμευσης από την ευρωζώνη δημιουργεί επιφυλάξεις και αντιρρήσεις, δεδομένου ότι η αποδέσμευση από το ευρώ και η επιστροφή στο εθνικό νόμισμα θα έχει σημαντικές παρενέργειες. Ωστόσο, όλες οι λύσεις έχουν παρενέργειες. Ειδικότερα, με την παραμονή στο σημερινό καθεστώς της ευρωζώνης, τα προβλήματα θα είναι μεγαλύτερα σε σχέση με αυτά της αποδέσμευσης. Αντίθετα, η αποδέσμευση από την ευρωζώνη και η ανάκτηση των μοχλών άσκησης της οικονομικής πολιτικής, παράλληλα με την εφαρμογή ενός οικονομικού προγράμματος προοδευτικής εξόδου από την κρίση, μπορούν να βάλουν τη χώρα σε αναπτυξιακή τροχιά, να αυξήσουν την απασχόληση, να μειώσουν την ανεργία και να επιφέρουν δικαιότερη κατανομή εισοδήματος και πλούτου, θέτοντας τις βάσεις ουσιαστικής αντιμετώπισης των ελλειμμάτων και του δημόσιου χρέους.

4. Εθνοκεντρισμός, ευρωκεντρισμός και σοσιαλιστική προοπτική

Στο συγκεκριμένο σενάριο προβάλλονται αντιρρήσεις από ορισμένες προοδευτικές δυνάμεις, προϊόν μιας άλλης πολιτικής θεώρησης. Αντί για την άρνηση πληρωμών σε εθνικό επίπεδο, προβάλλεται η ιδέα επαναδιαπραγμάτευσης του χρέους σε όλες μαζί τις χώρες της ΕΕ και η σύνδεση αυτού του αγώνα για ριζοσπαστικές αλλαγές με προοπτική τον σοσιαλισμό. Ωστόσο, το χρέος στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες της περιφέρειας έχει διαφορετική ένταση και βάθος σε σχέση με τις χώρες του κέντρου. Ο νόμος της ανισόμετρης οικονομικής και πολιτικής ανάπτυξης μεταξύ καπιταλιστικών χωρών λειτουργεί και στα πλαίσια της ευρωζώνης. Η ανισομέρεια ανταγωνιστικότητας μοιραία οδηγεί σε ανισομέρεια ελλειμμάτων, χρεών, κοινωνικών επιπτώσεων της κρίσης, κ.ο.κ. Άρα, η επιδίωξη άμεσης λύσης σε υπερεθνικό επίπεδο είναι περισσότερο δύσκολη απ' ό,τι σε εθνικό.

Εξίσου ανενδοφική είναι και η άποψη να αλλάξουμε τους συσχετισμούς ταυτόχρονα σε όλες τις χώρες της ΕΕ και να εφαρμόσουμε ριζικές αλλαγές με στόχο την Ευρώπη των λαών και των εργαζόμενων. Όμως, αν η προοπτική του σοσιαλισμού σε μια χώρα θεωρείται μη ρεαλιστική, πολύ λιγότερο ρεαλιστική είναι η προοπτική του σοσιαλισμού σε όλες μαζί τις χώρες την ίδια ώρα. Αντίθετα, αφήνοντας ανοικτό το ενδεχόμενο ριζοσπαστικών αλλαγών σε μια, δυο, τρεις, ή περισσότερες χώρες, μπορούν να υπάρξουν ρεαλιστικότερες δυνατότητες ανατροπής του νεοφιλελεύθερου οικοδομήματος της ΟΝΕ και το άνοιγμα του δρόμου επαναθεμελίωσης του ευρωπαϊκού οράματος με όρους λαών και εργαζόμενων. Σε τελευταία ανάλυση, άλλο Ευρώπη της ευρωζώνης με πολιτικές ΟΝΕ και άλλο Ευρώπη κοινό σπίτι των λαών!

5. Κοινωνικές και πολιτικές προϋποθέσεις προοδευτικής διεξόδου

Η πιο πάνω ανάλυση δείχνει ότι το ζήτημα του χρέους δεν αποτελεί απλά ένα οικονομικό-διαχειριστικό ζήτημα, αλλά πολύ σύνθετο και πάνω απ' όλα πολιτικό πρόβλημα που αγγίζει όλες τις πλευρές της κοινωνικής ζωής και τις διεθνείς σχέσεις, ιδιαίτερα μεταξύ των χωρών της ευρωζώνης. Ταυτόχρονα, επηρεάζει ευθέως τους όρους διεξαγωγής της ταξικής πάλης και τη γενικότερη στρατηγική και τακτική του προοδευτικού κινήματος σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο. Ο τρόπος αντιμετώπισής του αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο της εναλλακτικής στρατηγικής της Αριστεράς για προοδευτική διεξοδο από την κρίση με ανοικτή τη σοσιαλιστική προοπτική. Χρειάζεται, κατά συνέπεια, να δούμε τη δημιουργία των κοινωνικών και πολιτικών προϋποθέσεων για την προώθησή της στην ελληνική κοινωνία.

Σε πολιτικό επίπεδο προβάλλει η απαίτηση ανάπτυξης ισχυρού κινήματος υπεράσπισης των θεμελιωδών πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, ανατροπής του

Μνημονίου και των πολιτικών της ελεγχόμενης πτώχευσης. Καταγγέλια και αντίσταση στα συνταγματικά πραξικοπήματα, εναλλακτική πρόταση εξουσίας με στόχο τη δημιουργία μιας ριζοσπαστικής-αριστερής κυβέρνησης που θα αλλάξει τις συντεταγμένες της οικονομικής πολιτικής, θα διασφαλίσει τη δημοκρατία, τη λαϊκή βούληση και τη λαϊκή κυριαρχία. Η κοινή δράση των αριστερών δυνάμεων αποτελεί βασική προϋπόθεση για μια ελπιδοφόρα πορεία ριζοσπαστικών κοινωνικών αλλαγών με σοσιαλιστική προοπτική. Τέλος, αναβάθμιση του συντονισμού δράσης με αντίστοιχες πολιτικές δυνάμεις στην ευρωζώνη και συνολικά την ΕΕ, για μια Ευρώπη των λαών και των εργαζόμενων, της ειρήνης, της δημιουργίας, της συμμετοχικής δημοκρατίας και του σοσιαλισμού. Το ιστορικό δίλημμα «σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα» αποκτά στις μέρες μας εξαιρετικά επίκαιρη και ρεαλιστική διάσταση. Απομένει από τις κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις που έχουν ζωτικό συμφέρον για την προώθησή του να κινηθούν πιο αποφασιστικά, πιο ενωμένα, πιο δυνατά, πιο συντονισμένα, να γυρίσει ο τροχός της ιστορίας προς τα εμπρός, ώστε να πάρουν τα όνειρα «εκδίχηση» και οι ελπίδες για ένα φωτεινότερο μέλλον της νέας γενιάς να γίνε πραγματικότητα. Οι αναγκαιότητες των στιγμών και η δυναμική των πραγμάτων επιταχύνουν τους χρόνους και τις διαδικασίες επίτευξής τους.

Σημειώσεις

1. Για τη σχετική συζήτηση που διεξάγεται μεταξύ μαρξιστών, βλέπε J. Choonara, 'Marxist accounts of the current crisis', 2009, <http://www.isj.org.uk/?id=557>, καθώς και D. Harvey, «Exploring the logic of capital», *Socialist Review*, April 2009.

2. Μ. Δούμπος, και Κ. Ζολουνίδης, (2011), «Παράγωγα προϊόντα και κίνδυνος στις αγορές», «Ναυτεμπορική», 22.3.11.

3. Για μεγαλύτερη ανάλυση βλέπε: S. G. Cecchetti, M. S. Mohanty και F. Zampolli, (2010), 'The future of public debt: prospects and implications', B.I.S. Working Papers No 300, 26th March 2010.

4. Στις συνθήκες του καπιταλισμού η «ανισομέρεια» οικονομικής ανάπτυξης μεταξύ κλάδων, περιοχών και χωρών είναι σύμφυτη (πηγάζει από το στοιχειακό χαρακτηρισμό της δράσης των νόμων του), όπως επίσης και η «ανισομέρεια» πολιτικής ανάπτυξης του εποίκοδομήματος, καθώς και του επαναστατικού κινήματος που η ωρίμανσή του διαφέρει από χώρα σε χώρα. Όπως σημειώνει ο Λένιν, «η ανισόμετρη οικονομική και πολιτική ανάπτυξη είναι απόλυτος νόμος του καπιταλισμού. Από αυτό βγαίνει πως είναι δυνατή η νίκη του σοσιαλισμού στην αρχή σε λίγες ή ακόμη και σε μια μονάχα χωριστά παρμένη καπιταλιστική χώρα». Β. Ι. Λένιν, «Απαντα», τόμ. 26, σελ. 362, «Σύγχρονη Εποχή», Αθήνα.

5. Από τα ποικίλα δημοσιεύματα ξένων ειδικών, στον ελληνικό και ξένο Τύπο της τελευταίας περιόδου, αναφέρουμε ενδεικτικά: «Η αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους είναι αναπόφευκτη», Ν. Roubini (συνέντευξη στη βελγική εφημερίδα «L'Echo», 5.5.11), «Ταχύτερη και δικαιότερη η επιστροφή στην ανάπτυξη αν η Ελλάδα βγει από το Ευρώ», Μ. Weisbrot, Centre for Economic and Policy Research-CERP («New York Times», 9.5.11), «Η αναδιάρθρωση χρέους είναι αναπόφευκτη», Μ. Blezer, πρώην αντιπρόεδρος Κεντρικής Τράπεζας Αργεντινής (συνέντευξη στην «Καθημερινή», 15.5.11), «Το χρέος σας δεν είναι διαχείρισιμο», Κ. Ράινχαρτ, Ινστιτούτο Πίτερσεν

Ουάσιγκτον (συνέντευξη στην «Ελευθεροτυπία», 15.5.11), «Κι όμως συζήτησαν για τη δραχμή» (περιοδικό «Spiegel», 17.5.11), «Βραχυχρόνιες οι συνέπειες της στάσης πληρωμών», Ε. Borensztein - U. Panizza, ερευνητές του ΔΝΤ («Ελευθεροτυπία», 25.5.11), κ.ά.

6. «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία», 27.3.2011, σελ. 4.

7. Για αναλυτικότερη παρουσίαση της έννοιας του «απεχθούς» και «επαχθούς» χρέους, βλέπε σχετικά Γ. Τόλιος, «Κρίση, “απεχθές” χρέος και αθέτηση πληρωμών. Το ελληνικό δίλημμα», Αθήνα, 2011, Τόπος.

8. Yearbook of the International Law Commission, 1980, τόμ. II.

